970329

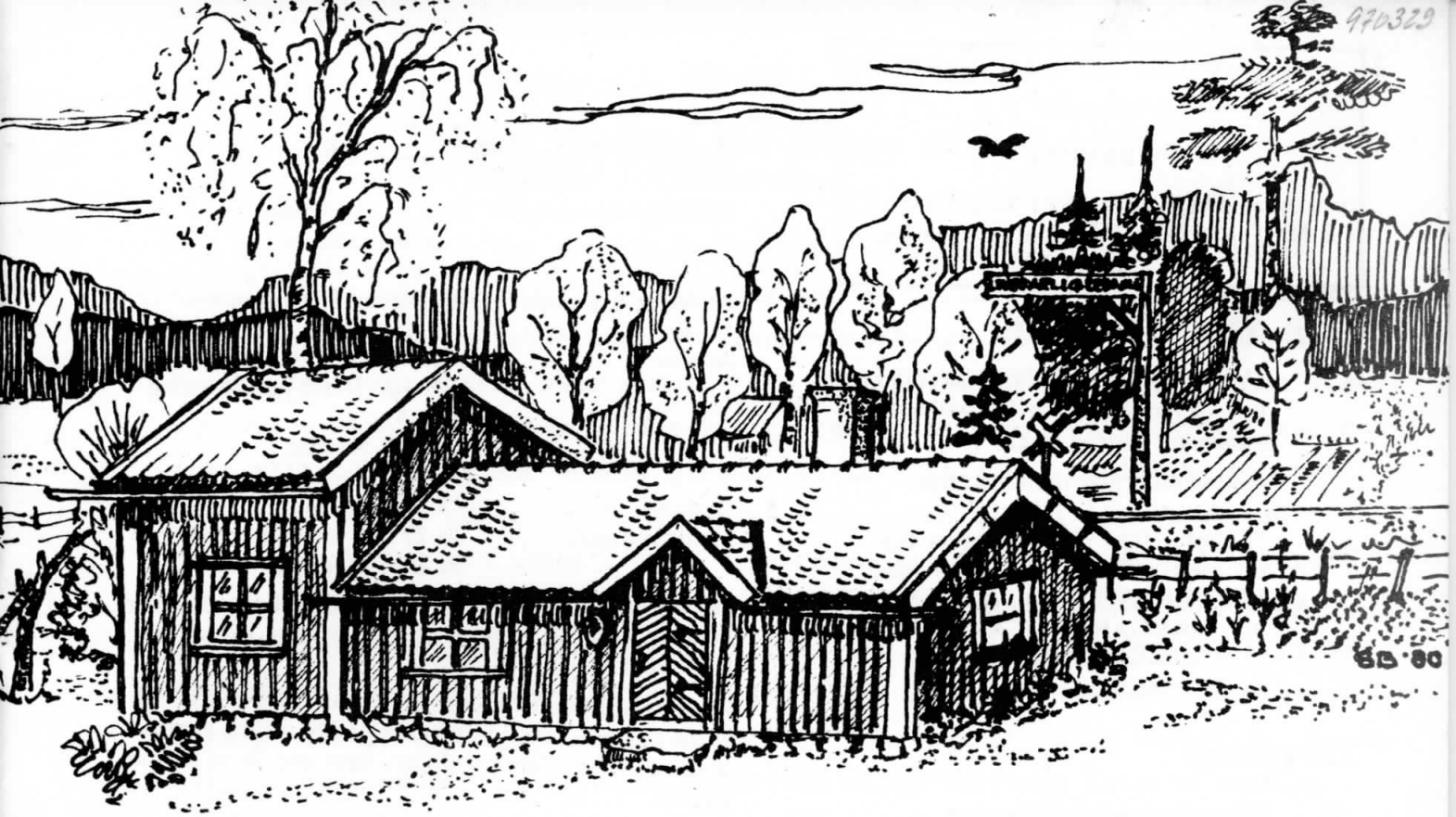

FRISTADSBYGDEN 1981

GAMMALT OCH NYTT – FRISTADS HEMBYGDSFÖRENING

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

»Blott kameran kan stoppa tiden» ..... sid. 3
Waldemar Johanneson

Verksamhetsberättelse ..... sid. 4

Morfar berättar ..... sid 6
Bengt Ekberg

Kulturfrämjandet – ett 30-års minne ..... sid 9
Bertil Rydin

När Anders de Wahl gästade Fristad ..... sid 13
Alf-Rune Sandberg

Två de Wahl - minnen ..... sid 15
Waldemar Johanneson

Beväringsvisa år 1879 ..... sid 16

Något om Linnés Västgötaresa i Sjuhäradsbygden 1746 ..... sid 18

Prosten Olof Reinholdsons berättelse om Vedens härad 1814 ..... sid 21
Utskriven och kommenterad av Sven-Evert Gustafsson

Stöd hembygdsrörelsen!

Alla medlemmar och övriga intresserade kallas till

ÅRSMÖTE

torsdagen den 9 april 1981 kl 19.00
i S M U – gården (Missionskyrkans hus)
i Fristad.

x Årsmötesförhandlingar

x SVENING SVENNINGSON talar om "Friargåvor och friarseder hos allmogen i forna dagar".
Allmogeföremål demonstreras.

x "Glimtar från glada gluntars tiden" ett sång- och musikprogram med STIG EHRSTEDT, CARL JONSSON och MARGARETA CARLSSON.

x Kaffeservering.

Alla välkomna!

Fristads Hembygdsförening
Styrelsen

utgiven av Fristads Hembygdsförening

Redaktionskommitté: Birgitta Andersson,
Ann-Britt Boman,
Alf-Rune Sandberg
Ansvarig utgivare: Waldemar Johanneson

Adress: FRISTADSBYGDEN
Fristads Hembygdsförening
Box 5
513 00 Fristad

Postgiro: 73 52 05 - 7
Medlemsavgift: 20 kr för enskild medlem,
30 kr för familj.

Med detta nummer följer inbetalningskort för medlemsavgiften. Vi hoppas att Du betalar in den så fort Du kan.

Redaktionskommittén tar tacksamt emot bidrag till nästa nummer av tidningen. Har Du några gamla tidningsurklipp, anteckningar, brev etc är vi intresserade.

FINNS DET EN FRISTADSDRÄKT ? ? ? ? ? ?

I årsredogörelsen från Fristads Folkhögskola från 1955-56 finns följande uppgift att finna:
"Genom vänligt tillmötesgående av doktor Kerstin Waller, Borås har en folkdräkt, som enligt uppgift härstammar från Fristad, utlånats till skolan. Dräkten torde kunna betraktas som unik. Den består av en svart yllekjol med gula och röda ränder, vit skjorta, rött livstycke, förkläde med röd varp och inslag i rött, gult, vitt, blått och grönt. Material till en kopia av dräkten har inköpts av elevförbundet, tyg till kjol och förkläde har vävts upp av skolans vävlärarinna Elna Svensson och dräkten har sytts av sömnadslärarinnan Margareta Johansson".

Detta låter ytterst intressant! Kanske finns det en folkdräkt från Fristad? Det vore bra om vi kunde få klarhet i detta. Får vi anmana alla som vet någonting om detta kontakta Hembygdsföreningen för ytterligare uppgifter.

»Blott kameran kan stoppa tiden»
Waldemar Johanneson

Antagligen har Du - kära läsare av Fristadsbygden - med glädje kunnat konstatera att Borås Tidning då och då publicerar "Bergmans bilder". Den lika flitige som skicklige BT-fotografen Bengt Bergman har ju med åren hunnit fotodokumentera både gammalt och nytt i vår stad och bygd. Tänk vilken kulturskatt som dessa bilder i sig själva inrymmer! Hur snabbt förändras inte allt och alla! Hur snabbt glömmer vi inte miljöer, händelser och människor! "Javisst", säger Du, "det var så Kungsgatan såg ut tidigare" eller "henne minns jag och honom"! Tack vare fotot kan vi minnas mycket bättre.

Med detta vill jag ha sagt följande: Fotografera Din omgivning, de Dina och de viktiga händelserna i Ditt liv - men även vardagen! Allt och allting behöver inte vara "fint" på foto. Ett kladdigt barnansikte eller en jordig overall på någon i rätt miljö och ögonblick är fullt naturligt. Samla Dina bilder - och filmer d.v.s. negativen - och skriv på fotonas baksida datum, namn och annat intressant som bilden talar om. Gör detta idag! I morgon har Du glömt bort det och om några år har Du kanske både glömt dag, år och namn. Alla bilder kommer förr eller senare att ha ett värde som tidsdokument för någon. (Du kommer väl ihåg Tämta-Karlssons fotoutställning i Fristad för några år sedan? Visst var den intressant - och dokumentär!)

Fristads Hembygdsförening och museerna både i Borås och på länsplanet söker intressanta foton från förr. Det mesta är av intresse. Kanske har just Du en del intressanta bilder, skrifter eller föremål. Det är inte meningen att vi skall ta någonting ifrån Dej. Låt oss låna för avkopiering eller dylikt. Vi har två studiegrupper igång som gärna hjälper Dej med detta. Kontakta någon i vår styrelse. Säkert vill Du hjälpa oss få fram en historiskt bra och riktig bild av vår bygds historia och människorna som gjort den till vad den är; en plats där vi bor - en h e m b y g d!

EKALYCKAN - den ena av våra små fristadsstugor - skall så småningom iordningställas - i 1700-talsstil - så gott detta är möjligt. Den skall göras så ursprungligt som möjligt. Till detta behöver vi hjälp. Inte minst med inredningsföremål av gammalt märke. Här är vi på tiggarstråt. Vi hoppas att fristadsborna vill hjälpa oss med detta. Vi söker gamla möbler och husgeråd av den sort som kan ha varit förekommande i gamla tider i Ekalyckan. Hjälp oss få fram detta! Det kommer att bli till allmän glädje i en - som vi hoppas - tidsriktig miljö. Vi vill med andra ord göra Ekalyckan till ett exempel på hur man bodde och levde i gamla tiders Fristad. Hjälp oss med det. Tack - kära vänner - och sänd gärna ett ex. av vår tidning till någon av Era vänner, släktingar eller bekanta, som ni tror kan vara intresserade av Fristadsbygden.

Vi ses!

Waldemar Johanneson

Fristads Hembygdsförening under verksamhetsåret 1980/81

Fristads Hembygdsförening hade vid utgången av mars månad 1981 342 medlemmar, vilket innebär en ökning med 12 personer sedan den 1 april 1980.

Under det gångna verksamhetsåret har styrelsen haft följande sammansättning:

Ordinarie ledamöter					
Waldemar Johanneson	ordf	Kilsvägen 1	510 45	Sparsör	Tel 033/60565
Stig Flyckt	v ordf	Vallen, Tärby	513 00	Fristad	65547
Folke Andersson	sekr	Asklandavägen 2	513 00	Fristad	60012
Göran Bördin	kassör	Nyponvägen 1	510 45	Sparsör	69284
Bengt Ekberg		Alefors	513 00	Fristad	60513
Lennart Svensson		Rosenhill	513 02	Borgstena	63030
Eivor Skoglund		Aludden	502 79	Frufällan	47047
Ann-Britt Boman		Spireavägen 5	513 00	Fristad	61921
Anders Björkqvist		Dövedal, Tämta	513 00	Fristad	62015
Suppleanter					
Tage Alänge		Munkåvägen 17	513 00	Fristad	60833
Sven Sixten		Prästgården	513 00	Fristad	61804
Lars Karlsson		Ringvägen 20	513 00	Fristad	60610
Birgitta Andersson		Tärnhammar	513 00	Fristad	60489
Lars Johansson		Björnbärsvägen 13	510 45	Sparsör	61235

Arbetsutskott: W Johanneson, S Flyckt, F Andersson, L Karlsson, L Johansson.
Verksamhetsledare: Lars Karlsson och Lars Johansson.
Studieledare: Tage Alänge.
Redaktionen för "Fristadsbygden": Birgitta Andersson, A-B Boman, Alf-R Sandberg.
Distrikts- och Kretsombud: W Johanneson, S. Flyckt och Eivor Skoglund.
Repr i Borås Hembygdsföreningars Samarbetsorganisation: W Johanneson, S Flyckt.
Valberedning: Folke Holm, Gösta Lengberg och Vera Karlsson.
Revisorer: Sune Johansson, Arne Rydfalk med Olof Toftby o Roland Ekström s suppl.
Årsavgiften: 20:-- kr för enskild och 30:-- kr för familj.

Styrelsen har sammanträtt vid följande tillfällen: 1980-04-16 (årsmöte), 05-12, 09-29, 1981-03-12.
Dessutom har arbetsutskottet sammanträtt vid ett flertal tillfällen.

Verksamhetsåret 1980/81 har präglats av stor aktivitet.

1980-04-16 Årsmöte, som lockat ett 50-tal medlemmar till Kyrkans hus. Fristads orkesterförening under ledning av Ragnar Nilsson inledde sammankomsten med en livligt uppskattad konsert. Efter årsmötesförhandlingarna framträdde en långväga gäst, styrelseledamoten Lars Johanssons mor, Viran Johansson från Ljusdal, som sin höga ålder till trots (80 år) på ett utomordentligt livfullt sätt berättade historier och sjöng visor på olika hälsingedialekter.

-04-30 Traditionsenl. firades Valborg vid Hedagården. "Musik i Fristad" konserterade under ledning av Jan Rydbäck. Rune Wennermark ledde tre körer, som sjöng vårsånger. Vårtalet hölls av kanslichefen i Kulturnämnden Göran Stenbäcken.

-05-11 Hembygdsrally i samarbete med MHF.

-05-12 Styrelsesammanträde, varvid ordf presenterade en organisationsplan för evenemanget i Kyrkans Hus den 24/5.

-05-24 FHF stod som värd för Västergötlands Fornminnesförenings och De Sju Härademas Kulturhistoriska Förenings årsmöten i Kyrkans Hus. Ur programmet: Välkomstkaffe - Välkomsttal av W Johanneson, föredrag om Klas Olofsson av Folke Andersson, demonstration av Folkhögskolans museum av Tage Alänge, promenad i sägenomspunnen bygd under ledning av Folke Andersson.

-06-01 Tipspromenad. Start o mål vid Solviken. W.J. banläggare o tipsförf.

1980-06-04 Studiegruppen för redigering av antologien "Västergötland i litteraturen" hade förlagt sin sommarträff till Klockarebolet. Folke och Hillevi Andersson stod för värdskapet. Folke berättade om de gamla stugorna och företog med gruppen en vandring i sägenomspunnen bygd. Gästerna var villiga köpare av vår hembygdslitteratur.

-06-09 Centerns kvinnoförbund besökte ryggåsstugorna, som demonstrerades av Folke Andersson.

-07-23 En grupp svensk-amerikaner med släktingar från Komlösa besökte ryggåsstugorna, som demonstrerades av Folke Andersson.

-08-11 Fastighetskontoret påbörjade arbetet med tomten kring ryggåsstugorna.

-08-16 Föreningens medlemmar inbjudna till slåttergille av FNF.

-09-29 Styrelsesammanträde. Programmet för ht fastställt. Lellemarten förb.

-10-01 FHF besöktes av repr för Länsmuseet och Länsstyrelsens Naturvårdsenhet i Vänersborg o. av repr för Kulturnämnden i Borås. FHF repr av Waldemar Johanneson, Stig Flyckt, Folke Andersson o. Bengt Ekberg. Denna sammankomst var det direkta resultatet av en uppvaktning av Länsstyrelsens Naturvårdsenhet den 21/11 1978 rörande möjligheterna för restaurering av Mölarps kvarn med hjälp av Ams-medel (100 %).

-10-12 FHF anordnade den av Länsstyrelsens Naturvårdsenhet planerade tipspromenaden "Naturstigen". Ansvariga för genomförandet var A-R Sandberg, T Alänge, L Karlsson och S Flyckt.

-10-18 Öppet hus anordnades på Fristads Bibliotek. FHF bidrog till underhållningen genom medverkan av en grupp damer, som demonstrerade, hur halmflätning går till och genom en utställning av färdiga arbeten. Dessutom visade Folke Andersson ett bildprogram betitlat "En vandring i traditionsrik bygd".

-11-20 "Lyrik vid brasan i Klockarebolet" - en intim underhållning under medverkan av kyrkoherde Sven Sixten, uppläsning, och Sejmo-trion, gitarrspel. Efter det mycket uppskattade programmet, som upptog fyra uppläsningar och fyra musikstycken följde samkväm och kaffedrickning, varvid Folke Andersson berättade de gamla stugornas historia.

-12-06 Lellemarten gick traditionsenligt av stapeln den första lördagen i december, och som tidigare var tillströmningen av marknadsbesökare stor. Det ekonomiska utbytet blev också gott - 10500 kr. Styrelsen vill framföra ett varmt tack till alla dem, som bidragit till detta goda resultat.

-12-25 Efter julottan samlades en liten skara medlemmar till ottekaffe i Klockarebolet.

1981-01-23 Ett förstärkt arbetsutskott hos Lars och Vera Karlsson - Waldemar Johanneson, Folke Andersson, Göran Bördin, Tage Alänge, Lars Karlsson och Lars Johansson. Ett förslag till uthus på ryggåsstugornas tomt diskuterades. Vidare diskuterades anläggandet av en trappa på slänten ner mot grinden till Klockarebolet samt uppsättandet av en anslagstavla. Årsmötet fastställdes preliminärt till torsdagen den 9 april kl 19 i Kyrkans Hus.

-01-21 Två studiecirklar i ämnet "På jakt efter en hembygd" startades, den ena under ledning av rektor Elna Hessel, den andra under ledning av folkhögskollärare Tage Alänge.

-02-02 Waldemar Johanneson och Folke Andersson på sammanträde hos kyrkoherde Sven Sixten för diskussion av en samproduktion mellan kyrkan och hembygdsföreningen under namnet "Vallfärdsdag" den 23/8 1981.

-03-12 Styrelsesammanträde. Förberedelser för årsmötet.

Angående föreningens ekonomiska ställning hänvisas till revisionsberättelsen. Aktuella arbetsuppgifter under det kommande verksamhetsåret är uppförande av ett uthus och restaurering av Ekalyckan.

Styrelsen vill till sist tacka alla medarbetare för goda insatser och för gåvor av olika slag och vädjar till medlemmarna att ställa sina krafter till förfogande även under kommande år.

Fristad den 30/3 1981

Waldemar Johanneson, ordf

Folke Andersson, sekr

Morfar berättar
Bengt Ekberg

Oktobersolen slösar denna underbara höstsöndag med all den värme den är mäktig. Björkar och aspar brinner i en bländande färgfanfar - en avskedshyllning till den vikande sommaren. Bella, stövartiken, ligger vid mina fötter och njuter säkert på sitt sätt lika mycket av tillvaron och ljuvligheten i naturen, som husse.

Vi har tagit oss en vilostund här uppe på berget. Utsikten är underbar. I mjuka, böljande linjer drager åsarna runt en av Västergötlands vackraste sjöar - Öresjö. Så här på en halv mils avstånd, då alla detaljer suddas ut och blir oskarpa, får man intrycket av att en ofantlig målarpensel strukit fram över landskapet, frikostigt slösande med färgerna rött, gult, blått och grönt. Men inga tunga och mörka färger denna gudabenådade dag, tids nog kommer höstens färger och gråtunga dagar.

Trakten jag ser ut över är rik på saga och sägen: Tomten har länge hållit sig kvar på de gamla släktgårdarna, vättar och annat oknytt har låtit höra sig i mörka nätter - eller var det kanske uv, lo eller räv, som stod för olåten.

Mina tankar går tillbaka i tiden och jag ser mig som liten vetgirig pilt sitta vid morfars fötter och höra honom berätta om fornt från dessa trakter - hararna får vänta, vi lyssnar, Bella och jag. - "Där borta på andra sidan sjön fanns det inte så många stugor förr som nu. Några fattiga skogstorpare tog sin magra bärgning ur små åkerlappar emellan höjderna, och hur de människorna kunde hållas vid liv med en stor barnskara, som ständigt var hungrig, ja, det var en hemlighet mellan Gud Fader och torparen. För all del, siken var fet om höstarna och saltet billigt, men säkert var det inga större läckerheter, som dukades upp på den vitskurade mattavlan. Det fanns mycket bär och vilt i skogarna - fågel och hare - men det var många, som skulle ha sin tribut av överflödet. Där var uven, som på ljudlösa vingar strök fram över nattliga marker. Uvfamiljen var en av de sista stora som försvann ur djurlivet, här uppe på berget. Vårnatten blev på en gång så tom och fattig när inte längre uvens rop ljöd mellan bergstupen. Stämningen av hedendom och trolltyg som följde med uvropen, var för alltid borta".

Sakta som höstlöven faller kommer minnena av morfars berättelser över mig. Hur väl minns jag hans redogörelse över hur vargarna en jul sökte röva bort den nyslaktade grisen - åter hör jag gammelmansrösten berätta: - "Det var någon gång på 1940-talet. Bud hade kommit att morfar skulle hjälpa till med slagtröskningen före jul. Det var en av gårdarna i Länghemsbyn som behövde hjälp. Tolvåringen fick redan vid tretiden på natten traska iväg för att i tid hinna fram till arbetet, som började vid fyratiden på morgonen. I av-

saknad av plogade vägar, var det att pulsa fram i snön tills kvarnvägen var nådd, som dagarna före jul var livligt trafikerad av häst- och oxfordon. Brödspannmålen måste fram till varje pris, så att bondmororna i god tid fick julbaket färdigt. Kvarnarnas stora skovelhjul knarkade och stönade både natt och dag. Varken mjölnaren eller hans dräng fick någon vila veckorna före jul, fast nutidens hets hade ännu ej trängt in i tillvaron".
Kvarnkammaren, kyrkovallen, husförhören och bystämmorna var den tidens sockenkrönikor, då telegrafen gick med träskor och nyhetsbyrån var en "knalle" eller ett sockenhjon, som gick från gård till gård, där milen redan var ett stort avstånd. Inne i kvarnkammaren blev oftast väntan både dag- och nattlång och mors matknyte kom fram både en och två gånger. Nyheterna från socknens olika hörn dryftades och var väl desamma då som nu - om födda, döda, om skörden, kreaturen och allt sådant som intresserade den jordbundne odalmannen. En torpare från en gård berättade, att en flock vargar visat sig ute på den stora Lantmossen och att hästarna nu varit mycket oroliga under färden längs den smala skogsvägen, som ledde ner från denna socknens yttersta utpost längst i norr.
Blodlukten från de många slakten, under julveckorna, som sökte sig ut i den stilla vinterluften, lockade rovdjuren fram till gårdarna och därför ordnades vakt vid de nyslaktade djuren. Detta och mycket annat fick morfar höra, när han kom till sin arbetsplats. Gång efter annan tyckte sig också pilten se grå skuggor skymta i skogsbrynet, alltmedan slagorna dunkade och dammet stod som en grå vägg på den trånga logen.
Slagtröskningen var slut för dagen. Snart sov både människor och djur i stugor och ladugårdar runt om i byn.
En blek månskära kastade långa och spöklika skuggor över snön - nattens djur var i rörelse. Ett lätt frasande i snön, en grå skugga mer anades än syntes borta vid skogsbrynet och en grå hamn kunde skönjas, där snön nyss legat vit och orörd. Det kom en till och en till, skuggorna blev många. Känsliga rovdjursnäsor sög begärligt in doften av djur och ladugård. Oroligt trampade ludna rovdjurstassar upp och ned i snön också, efter en försiktig väntan, satte ledarvargen sig i rörelse upp mot husen, varifrån de lockande dofterna från varma djurkroppar kom. Det ångar ur halvöppna vargkäftar och brinnande ögonpar reflekterar månljuset. Så öppnas plötsligt en dörr, steg förflyttar sig över den knarrande köldbitna snön. Åter öppnas en dörr, skrammel av djurbindslen tränger ut i tystnaden. Den gamla ledarvargen känner lukten av människa stickande i näsan, flocken försvinner in i skogsdunklet och är borta.
Så vaknar byn till en ny dag. Slagorna börjar dunka lite här och var i byn och byslaktaren har anlänt. Snart skär dödsskriet från en gris genom luften, gällt och skärande, studsar tillbaka mot åsarna för att slutligen dö bort mellan snötyngda granar. Slagorna tystnar för någon minut, folket lyssnar

och stelnar till. Det ligger hedendom och offerrit sedan sekler tillbaka i skriket, ända sedan urfadern en gång i tiden dödade sitt vildsvin med klubba och sten. Men det var inte bara människor som lyssnade, känsliga rovdjursöron inregistrerade hungrigt de klagande ljuden och flocken drogs oemotståndligt mot byn, kanske samlade sig de grå djuren i den risiga och täta dalgången, som än idag finns några hundra meter från byn.

Slagornas dunkande har dött bort i kvällen och snart satt man samlade kring aftonmålet inne i den grå stugan, där den flammande brasan spred värme och trivsel omkring sig. Roliga historier avlöste varandra, man kände sig glad och upprymd, det tunga arbetet var slut och årets storhelg närmade sig.

Så kommer mor i huset att se ut genom de små rimfrostöverdragna rutorna och hennes blickar söker genomträngа skymningen utanför. Och så ropar hon till männen vid bordet: "Vad är det för stora hundar som är ute vid slakttavlan?" Mera hann hon inte säga förrän bonden rusade på dörren och sannerligen, det var på hög tid, ty en stor varg stod och slet i upphängda köttbitar. Ropen från trädgårdsfolket skrämde dem på en hastig flykt. Morfar såg inte vargarna själv den gången, men de kraftiga språngsatserna in i skogen visade tydligt nog att det var verklighet.

Det är förunderligt att sitta här vid samma gamla stig, som redan för hundra år sedan slingrade sig fram genom hagmarker och mörk tung granskog på samma sätt som nu. Morfar berättade ofta om stigen över "Markabacken". Där plägade byns folk, gamla som unga, vandra fram under vårkvällarna var och en på sitt sätt njutande av naturens uppvaknande.

Det var när vårtrubaduren - taltrasten - denna gudabegåvade lilla sångare lät sina toner sväva ut på osynliga ljudvågor, ibland jublande, ibland vemodsfyllda men dock alltid en hymn till livet och den vår som kommen är.

Nu har Bella kommit tillbaka från sin utflykt, så vi vandrar hem på kända stigar. Skuggorna har tätnat till mörker och vår upplysta stig till trots har jag en stark känsla av att än spelar Pan på sin blockflöjt och trollen leker emellan mossiga stenar och lurviga grenar. Kanske är det så, fast få människor är förunnat att höra det spelet och se den leken.

Bengt Ekberg

Kulturfrämjandet – ett 30-årsminne

Bertil Rydin

För 30 år sedan stod den kulturella verksamheten på hög nivå i Fristad. Centrum för mycket av detta var Folkhögskolan, vars rektor Ragnar Bengtson var en av de drivande krafterna inom musiken men också vad gällde teater, föreläsningsverksamhet, m.m.

På hösten 1949 startade Ragnar Bengtson tillsammans med disponent Sigurd Bäckström och folkskollärare Anders Edman Fristadsortens kulturfrämjande - en förening som gav ortsborna och hela bygden evenemang av högsta klass. Redan vid starten hade flera kända artister kontrakterats, bl.a. med hjälp av kompositören H.A. Peter, som hade goda kontakter i musikerkretsar och som vid denna tid var engagerad av Fristads Stråkorkester.

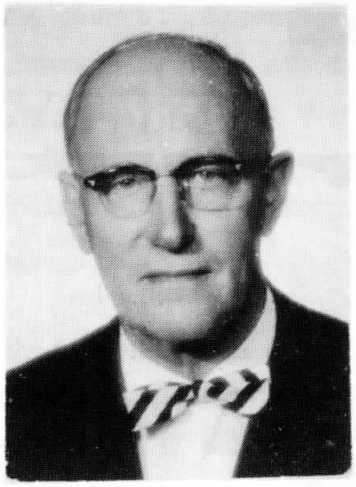

Ragnar och Anna Bengtson

Bernhard Sönnerstedt

Den 5 december 1949 hölls den första större konserten - med operasångaren Bernhard Sönnerstedt som solist.

Detta var en stor dag på Folkhögskolan - i den förnämliga högtidssalen - där en talrik publik fick njuta av den kände artistens välljud. Hans person ingav någon sorts respekt redan då han gjorde entré och hans framträdande blev en fin upptakt till den kommande verksamheten.

Som ackompanjatör hade han fristadspianisten Hjördis Andersson, som gjorde en god insats och visade sig mogen för större uppgifter än hon hittills haft. Sönnerstedt sjöng bl.a. katalogarian ur Don Juan och spegelarian ur Hoffmans äventyr.

Egentligen hade verksamheten börjat redan den 1 december, då sångaren Kim Borg och H.A. Peter, piano, höll en konsert på skolan.

Endre Wolf

Den 30 januari 1950 var det dags för nästa konsert, som nu - med tanke på publiktillströmningen - hölls i skolans stora gymnastiksal.
Violinisten Endre Wolf kom tillsammans med sin fru Antoinette, som ackompanjerade honom. Höjdpunkten på denna konsert var Felix Mendelssohns violinkonsert i E-moll, men Wolf spelade också bl.a. Paganinis A-moll-Caprice och La Folia av Corelli. Det var fullsatt salong på denna konsert, som var ett strålande evenemang.

KONSERT

Solist:

Endre Wolf

Vid flygeln:

Antoinette Wolf

i Folkhögskolan måndagen den 30 jan. kl. 20.00

Konstutställning
"Hur man ser på konst" betitlades konsulent Olle Lindblads föredrag vid föreningens konstutställning den 20 mars 1950.
Bernhard Sönnerstedt kom tillbaka redan den 22 maj - nu tillsammans med Allmänna sången från Uppsala och U.Ehrelius.

Erik Ehrling - Börje Backstad
Den 26 november samma år var det konsert i Fristads kyrka - med Erik Ehrling vid orgeln och tenoren Börje Backstad som sångsolist.
Ehrling spelade sin kända parafras över Härlig är jorden, Bachs Toccata och Fuga i D-moll och Oskar Lindbergs fäbodpsalm. Börje Backstad sjöng arior ur Händels Messias, Haydns Skapelsen och Mendelssohns Elias.
Det hela blev en glänsande uppvisning av de två artisterna inför en talrik publik - i den utmärkta konsertsal som kyrkan utgjorde vid den tiden.

Stig Järrel

Det nya året - 1951 - inleddes den 30 januari med ett framträdande av Stig Järrel, som gav ett kåseri betitlat "Från Shakespeare till Kar de Mumma" och den 6 mars hade Dresdner Kreuzchor en storslagen konsert i Fristads kyrka - det var en kör att minnas.

Nils Larsson - Åke Nygren

Gitarristen Nils Larsson, benämnd Banjo-Lasse och skådespelaren Åke Nygren hade den 2 maj 1951 ett ganska omfattande program, med bl.a. stycken av J.S. Bach, F.Sor och Mendelssohn. Åke Nygren reciterade kända verk.

Den 7 december var Bernhard Sönnerstedt återigen i Fristad och hade även denna gång ett digert program, som uppskattades mycket av en stor publik. Wolframs sång till aftonstjärnan ur Wagners Tannhäuser, Ture Rangströms Kung Eriks visor, aria ur Figaros bröllop av Mozart samt H.A.Peters Sensommar, var några av numren denna gång och allt fick naturligtvis stormande applåder. Hjördis Andersson ackompanjerade denna gången också och fick beröm av sångaren.

Endre Wolf återkom - tillsammans med sin hustru - den 28 april 1952 och spelade då bl.a. Max Bruchs violinkonsert i G-moll, Franz Schuberts Sonatin i D-dur opus 137 och La Campanella av Paganini. Det blev en högtidsstund på folkhögskolan - med en stor, tacksam publik.

Anders de Wahl

Den store Anders de Wahls engagemang i Fristad blev förenat med vissa komplikationer, varom Alf-Rune Sandberg berättar i särskild artikel. Den 14 oktober stod han i alla fall på folkhögskolans scen och föredrog svensk lyrik av Sten Selander, Nils Ferlin, Ruben Nilsson, Hjalmar Gullberg, Gunnar M. Silverstolpe och August Strindberg.

Den 23 november kom Åke Nygren tillbaka med uppläsning och påföljande år - den 28 mars 1953 - hölls föreningens sista konsert - med den tyske pianisten M.Hoentzich.

Inget kommunalt anslag

Sedan kulturfrämjandets verksamhet kommit väl igång och det allmänna intresset för arrangemang av detta slag blivit uppenbart, sökte föreningen kommunalt anslag till hjälp för finansieringen i fortsättningen.

När ärendet kom upp i kommunalfullmäktige blev det debatt och framställningen avslogs helt. En av ledamöterna förklarade bl.a. "att det där är alldeles för fint för Fristad" och detta tyckande vann alltså gehör - med påföljd att verksamheten upphörde.
Ett gott ideellt initiativ rönte inget intresse hos kommunens högsta styresmän.

Bertil Rydin

TILL FRISTADSBYGDENS LÄSARE

Vill Du hjälpa oss med tidningen? Kanske Du har något att berätta om det gamla Fristad. Kanske det finns gamla fotografier, tidningsklipp i byrålådan? Vill Du inte skriva själv kan vi hjälpa Dig. Hör av Dig till Ann-Britt tel 619 21, Birgitta tel. 604 89 eller Alf-Rune tel. 615 62.

FRISTADS FOLKHÖGSKOLA

En skola för vuxna i
Din hembygd

Tel 033/600 52
693 60

Färg ger liv åt
hemmet – huset

Fristads
Färghandel AB
Fristad - Tel. 60048

En präst i bygden var känd för sitt ekonomiska sinnelag. En dag handlar han hos P.A. Sandbergs i Fristad. Som vanligt klagar han över att allt är så dyrt.
- Om man kunde få sina varor direkt från fabrikanten, skulle de bli mycket billigare!
Biträdet funderar en stund och svarar:
- Kunde vi få Guds ord direkt från Himlen, skulle vi i Fristad spara 10 000:- per år.

När Anders de Wahl gästade Fristad

Alf-Rune Sandberg

Det är i år 25 år sedan den store dramatenskådespelaren Anders de Wahl gick bort. Han blev välkänd för den generation, som levde och växte upp när radion med sitt enda program betydde så mycket. På nyårsnatten kunde man höra A.d.W. läsa Alfred Tennysons Nyårsklockorna. Dikten ingick i Skansens nyårsfirande och A.d.W. hade gjort detta sedan 1895. Radion kom in i bilden 1925. Den åldrige skådespelaren höll på med denna nyårstradition ända till 1955. (TV 2 återupptog 1977 med Georg Rydeberg som uppläsare).

Som skådespelare hade A.d.W. debuterat på 1890-talet och var aktiv in på 1950-talet. Rollen som Markurell i Wadköping har väl knappast någon tolkat mera lysande än A.d.W. Välkänd var han också som uppläsare.

Det var just som uppläsare han gästade Fristad 1952 på inbjudan av Fristadsortens kulturfrämjande. Helt problemfritt var det väl inte att få hit skådespelaren, berättar Hans Nilsson, Sparsör, som fick i uppdrag att transportera A.d.W. till ort och ställe.

- En oktoberkväll körde jag till Malmö för att hämta A.d.W., som då hade gästspelat där. Väl ditkommen visade det sig, att han fanns på en adress i Hälsingborg, som jag så småningom letade upp. Jag fick där besked att skådespelaren var sjuk, och jag skulle återkomma på eftermiddagen, då läkaren undersökt honom. Läkaren hade ordinerat sängläge, och nya besked skulle jag få nästa dag. Det var samma dag Fristad skulle få besök. Klockan 14 gav läkaren klartecken, och den inte helt återställde A.d.W. bäddades ner i bilen för vidare ilfärd mot Borås, där hotellrum reserverats. Under den regniga färden genom Halland stannade vi kort i Varberg, som vi lämnade klockan 18. Jag ringde Fristad, och meddelade att den utsatta tiden (19.30) inte kunde hållas.

På Hotel du Nord i Borås gick Sigurd Bäckström, Sparsör, och väntade. Med en flaska champagne skulle ankomsten till Borås firas. I Fristad hade publiken bänkat sig, men någon uppläsare visade sig inte. Sanningen var den, att han fortfarande var på väg mot Borås.

- Uppståndelsen var stor när vi efter klockan 19 dök upp, berättar Hans Nilsson. Jag trodde nu förstås att installationen på hotellrummet snabbt skulle klaras av. Så var inte fallet. Under tiden jag bar upp bagaget, inspekterade A.d.W. sin hotellsvit.

Hotellvaktmästaren fick i all hast byta ut både rullgardin och viss belysning, så att allt skulle passa den kräsne skådespelaren.

- Tålmodigt satt fristadpubliken och väntade. I Borås var mottagningsceremonin överstökad, och snart skulle lyrikaftonen i Fristad ta sin början, trodde jag. A.d.W. var hungrig. Det fick bli en snabb smörgås på Centralens buffé.

Efter klockan 20 stod i alla fall Anders de Wahl på scenen i folkhögskolans gymnastiksal. Han höll en lysande uppläsning, som fristadborna sent kommer att glömma, eller för att citera Borås Tidning; "I femkvart stod skådespelaren och läste utan minsta papper och utan minsta stakning eller tvekan. Det var en prestation, som knappast någon gör efter". Programmet man fick höra var följande:

Sten Selander: Grinden, Spela kula, Staden
Gunnar Mascoll Silfverstolpe: Föräldrarna
Ruben Nilsson: Jakobs dröm, Moderna döden, Nyaste sjömansvisan
Nils Ferlin: En valsmelodi, Ett minne
Hjalmar Gullberg: Mannekängen i fönstret, Serenad
Bo Bergman: Liljan i paradis
August Strindberg: Ballad, Lördagskväll, Mot natten, Stadsresan.

Vid 22-tiden var föreställningen över och aftonen avslutades med supé hos rektorsparet Bengtson. Anders de Wahl tog in på hotellet i Borås, för att nästa dag fortsätta mot Stockholm.
I recensionen dagen efter skriver signaturen Alces: "Skådespelaren hyllades med kraftiga applåder och vackra blommor. Aftonen betydde säkerligen för många av åhörarna inte bara en njutning för stunden utan också en eggelse att vidare och närmare känna de sköna verk, som vår svenska diktkonst rymmer".

Alf-Rune Sandberg

Franssons Foto-Musik
Musikinstrumentreparationer
Inreg. firma i Fristad sedan år 1962
Tel. 033/604 07 ansl. bostaden

Fristads
Rör-El AB
033/603 96, 604 96

Nils i Storegården kommer in till en elektrisk affär i stan för att köpa en elektrisk lampa.
- Jaha, tack, sa biträdet, ska det vara en glödlampa?
- Nä, skrek den gamle ilsket, ho sa ljusa ordentligt.

Två de Wahl - minnen
Waldemar Johanneson

ANDERS DE WAHL

Den 17 februari 1946 satt jag på Borås gamla teater och såg Hjalmar Bergmans "Markurells i Wadköping". Huvudrollen spelades denna kväll, liksom vid urpremiären för detta teaterstycke år 1930, av Anders de Wahl. Fastän det nu är 35 år sedan, minns jag ännu vilket starkt intryck denne monumentale skådespelare gjorde. Fru Markurell spelades av ståtliga Stina Ståhle. Torsten Winge som perukmakare Ström gjorde även ett outplånligt intryck.
Anders Österling skrev om Anders de Wahl som Markurell vid urpremiären för stycket 1930 följande: "de Wahls våldsamma karikatyrmask av rödhårig orangutang väcker till en början farhågor, men spelet kommer dem på skam. Skådespelarens färgstarka fantasi firar en triumf, icke bara därför att den släppes lös i brutal komik, utan först och sist därför, att den patetiska faderskänslan blossar med lika övertygande urkraft".

Fantasi, färgstyrka och en oerhörd personlighetsutstrålning var väl några av denne svensk teaters store sons främsta egenskaper. Det låg någonting av urkraft i såväl personlighet som röst. Skulle någon den där kvällen 1946 ha sagt att det var en 77 år gammal man som agerade på scenen, skulle jag inte trott honom.
Fastän jag något år senare kom att hamna som ung teaterstuderande i Stockholm, fick jag aldrig se de Wahl gestalta någon av sina glansroller. Dock skulle jag ännu en gång få uppleva honom - då som upplåsare. Det skedde år 1951 och i Borås! Fem år före sin död uppträdde de Wahl på "Läroverkets aula" en kväll inför en ingalunda fullsatt salong. Under mer än en timmes tid läste han svensk lyrik utan en enda liten anteckning eller bok. Bara detta en prestation av en 82-åring! Med röst, mimik och tämligen små gester levandegjorde han texterna i diktverk av Fröding, Selander, Silfverstolpe, Ferlin m.fl. Anders de Wahl behärskade till fulländning sitt yrke, var i all sin dominanta storhet en djupt ödmjuk människa, strängt religiös och efterlämnade outplånliga intryck till dem som fick uppleva honom.
Varför finns det inga sådana skådespelare idag?

Waldemar Johanneson

Min första visa

Beväringsvisa år 1879

År aderton hundra sjuttioni
till Fristadsheden resa vi.
Vi skola dit och lära oss
för land och konung slåss.

Ja skulle fienden våga hit
vi honom ge en minnesbit
uppå att det finns mod i barm
och kraft uti vår arm.

Ack, kära flickor, tänk uppå
att gossar som på "heden" gå
de lära att försvara dig
ifall det bliver krig.

Kom därför hit och hälsa på
och se hur glada gossar må
som uppå Fristadsheden går
för första gång i år.

Den andre maj vi mönstrades
och de approberades
i samma månad till Fristad for
och där vi fanan svor.

Den tjugosjätte maj vi ryckte in
så gladelig uti vårt sinn
för det vi nu oss lära får
hur uti fält tillgår.

Den första dagen den var lång
Vi önskade dess slut en gång.
Men se'n har tiden varit kort
och vi har haft det gott.

Att tälta vi oss raskade
för att det rysligt regnade
och se'n vi fingo "kronans" klä'r
och var sitt gott gevär.

Se'n fingo vi vår proviant
och den minsann var rätt bastant
med tjockan bröd och godan sill
samt mycket mera till.

Ja, ärter, ost samt kött och fläsk,
en del var saltat, en del färskt
samt kaffe, socker, gryn och salt.
Nu tror jag att det var allt.

Ej hemma kan oss bättre gå
än kaffet uppå sängen få,
som vi här varje morgon får
så länge vi här går.

Vi frukostera som vi vill
och då vi taga snapsen till.
Om middag ärter oss bestås
med sovel till förstås.

Till kvällsmat se'n vi spisa gröt.
Man bliver därav tjock och fet.
Och sedan i all lugn och ro
vi sover må ni tro.

Vi här ha fått ett gott humör
och glatt för flickor gjort honnör
när de till oss pingstafton kom
och blev här helgen om.

Vi ha ett mycket gott befäl
som lär oss exicera väl.
Ja uppå många sätt och vis
vi övas i "exis".

Vi icke några "värа" ä'
ty de blott säga bä o bä.
Men vi den stora konsten ha
att exicera bra.

Ja, vårt befäl det sade så:
"Att bättre gossar vi ej få
ej heller nån'sin haver haft
än de som nu här var't".

Våran kapten så tjocker är
att om han spruckit fara är
omkommit hade alle man,
men gott i år höll han.

Nu har jag visan sjungit ut
och vårat "möte" tagit slut.
Adjö, farväl kamrat och vän,
vi träffas här igen.

Sjung visan glatt, men för all del
räkna icke mina fel.
Det står ju eder alla fritt
att bättre göra sitt.

Johan August Andersson
ifrån Borås och Huvagår'n
är den som visan diktat har
när han på Fristad var.

Kommentar

Johan August Andersson (1858-1947) var från Gässlösa, Borås. Han var hemmansägare.

Beväringsinrättningen var en föregångare till den allmänna värnplikten. Den infördes 1812 av Karl Johan och gällde för män i åldern 20-25 år. Undantagna var ämbetsmän och tjänstemän. Den värnpliktige kunde leja någon annan i sitt ställe. Övningstidens längd var beroende av de anslag som ständerna beviljade för ändamålet. Den brukade vara 10-14 dagar. 1841 bestämdes den till 12 dagars övningar, in- och utryckningsdagen oräknade. Efter Krimkriget 1857 blev det 30 dagars övningstid. Så lång tid övade alltså Johan August.

Alf-Rune Sandberg

Vid en mönstring i Borås uppträdde en pojke från trakten med de svartaste fötter, som någonsin uppvisats i Sjuhäradsbygden, och det vill inte säga lite. Läkaren fann det lämpligt att lära ut lite hygien, så han bad att få in en balja vatten. Samtidigt som han manade pojken att doppa de kolsvarta fötterna i baljan frågade läkaren: - Förstår du nu varför vi gör detta?

- Ja, sa pojken trosvisst, dä ä la meningen att jag ska te flottan.

DET GODASTE BRÖDET
köper Ni hos
Ehrnholms Konditori
Tel. 600 67, Fristad

Stjärnurmakare
ERNST-W. EVERS
TORGET — FRISTAD
Fackhandel för ur - Reparationer
Postadress Box 41 513 00 Fristad Telefon 033-695 05

När bönderna under 30-talet kom in till stan på lördagar för att handla kunde det bli trångt på specerihandlarnas gårdar, där hästarna ställdes upp. En varm sommardag kunde det stå både 30 och 40 ekipage uppställda på gårdarna. Det kunde vid sådana tillfällen uppstå vad vi idag kallar "sanitär olägenhet". En kvinnlig hyresgäst klagade också en dag till värden och sa:

- Det lukar illa i våran sängkammare.

- Dä skiter la hästarna i, svarade vicevärden. Det generar dom inte ett dugg.

Något om Linnés Västgötaresa i Sjuhäradsbygden 1746

För tre år sedan utkom den sista av Carl von Linnés reseböcker i nyupplaga, den berömda Carl Linneus Wästgöta Resa. Förut har både hans skånska, lappländska, öländska och gotländska resor översatts till nusvenska av professor Sigurd Fries och amanuens Lars Erik Edlund. Böckerna är förnämliga och det är med stort nöje man läser dem. För att återgå till Carl Linneus Wästgöta Resa kan det vara av ett visst intresse att läsa vad som skrives om vår bygd Sjuhäradsbygden i den.

Linné gjorde sin Västgöta resa sommaren 1746. Han avreste från Uppsala slott den 12 juni och for över Enköping - Västerås genom Västmanland - Fellingsbro-Örebo - Tiveden och anlände till Mariestad den 17 juni om aftonen.

Den 3 juli har han nått Sjuhäradsbygden. Han besöker Mjäldrunga kyrka, där gudtjänsten bevistas. Linne' märker, att när kyrkvärden, som gick med håven, fått 1 öre kopparmynt av bonden tas myntet upp och överlämnas till hustrun i bänkraden mittemot, så att samme bondes hustru också skulle ha äran att giva. Han märker att jordmånen blir sämre, han ser på torvupptagning och hamnar så småningom på Ollestads säterigård, där han övernattar. Denna gård skötes då av en invandrad engelsman vid namn Blackwall, som Linné kände till förut, och han besöker honom för att se vad denne omtalade Livmedicus m.m. kan. Han är bland annat föregångsman inom jordbruket, är botaniker och planterar säregna växter, av vilka Linné ser flera stycken, men han verkar inte överväldigad, ty resan fortsätter mot Borås. Orten var ljuvlig med hedar, vatten, lövrika ängar och vägen sandig. Dimman stod som små moln över bergen. Han anländer till Borgstena en kvart i tolv på natten. Dagen därpå, den 4 juli, rider han så från Borgstena över Fristad till Borås. Låt oss följa vad Linne' skriver själv.

"Nossesjön låg intill Borgstena. Han var mycket liten, dock sades den giva begynnelse till floden Nossan. Flottbjörkar tvenne stycken små stå på en liten tuva i vattnet, de flöt än från den ena än till den andra stranden och växte ofta ihop med den sjökanten den stod, tills blåst, regn, m.m. flyttade den".

Björkarna var detta året alldeles förfallna, men hade en liten dotter som Linné trodde skulle bli som de andra björkarna. Han undrar hur björkarna kan leva, för på vintern är allt fruset. Bönderna trodde att dessa flottbjörkar ändrade sitt ställe vid instundande ofred, då de flyttade sig från den ena sjösidan till den andra. Man hade märkt detta vid sista kriget. Linné skriver sedan: "Vägen åt Borås gick upp, nedföre och på sidorna av branta backar, så att marken här var mycket skild från övriga behagliga orter i Västergötland, ja så steril, granfull och ojämn som själva Ångermanland.

Öresjön låg på högra handen allt från Påtorp in till Borås stad.
Borås är medelmåttigt stor, men en mycket snygg och renlig stad, som här ligger in i landet, omgiven av en backig, skogfull, klippländ och steril trakt. Staden sluttar åt en stilla flod, Viska kallad, som flyter utur Öresjön åt söder på västra sidan av staden med ett gott vatten och till färgerier besynnerligen tjänligt. Tio gator gå längs åt staden och även så många tvärföre, alla reguläre och vid pass 12 alnar brede. Dessa var fast regnet i flera veckor öst ner alldeles torra, emedan de är stenlagda och slutta mot Viska". Detta bidrog, anser Linné till innevånarnas hälsa. "Alla husen utom kyrkan och rådstugan voro av trä och timmer, snyggt och jämnt byggda, mestadels i tvenne våningar, mest jämnhöge på sidorna med bräder beslagne och taken med torv täckte, sedan brädtak blivit förbjudna av fruktan för eldsvåda". Linné fortsätter berömma boråsarna för deras renlighets skull och skriver om byggnationen. Han är dessutom mycket intresserad av de spisar som finns på många ställen, huggna i ställsten[1] och murade och kalkade som någon slags tegelmur. Han påpekar, att staden brunnit tre gånger sedan 1681, senaste gången 1727, men att den tycks ha återvunnit sitt förra skick. Utanför var port står en tunna vatten med en granruska för vådelds skull.
Dagen efter besöker han Langlets färgeri. Det fanns i staden ytterligare två färgerier. Han beskriver noga hur färgning tillgår samt vad som använts till färger och berömmer handafliten, ty kvinnfolken spann, vävde, stickade mössor och dylikt mer än på något annat ställe. Vidare berättar han om smidet, som kommer från kringliggande socknar, mest Sandhult, där liar, spadar, knivar, ullsaxar, mungigor m.m. tillverkas. Skålknallarna från Torpa och Äspered omnämnes också. Vidare läser man: "Boråsborna hava sedan urminnes tider varit namnkunniga för sin synnerliga idoghet att föda sig med egna produkter och inrikes handel som de även utvidgat till öarna i Bält, Finland, Norge, Danmark osv."
Linné omnämner att det är få som får studera, ty de idoga borgarna har sett de studerandes trängsel i stiften och därför lärt sina barn att handla och arbeta. Om jordmånen nämner Linné, att den var liten och måste gödas och läggas i linda som i Bergslagen och kostade mycket i inköp. Han förmodade att lin, smör och matvaror nog var dyra.
Resan ställdes på eftermiddagen från Borås mot Alingsås över Sandhult till Hedared. "Vägen var en gångstig, som ej utan möda kunde ridas för stenar och branta backar. Vi vilade över natten uti Hedared kvart[2] ifrån Borås". Dagen efter rider han vidare över Västgöta fjällar[3] mot Alingsås, där givetvis industrin noga studeras. Därifrån ställdes resan till Göteborg Sedan besöktes Bohuslän och Värmland varför det egentligen är felaktigt att

resan bara kallas västgötaresa. Han återkom till Uppsala den 11 aug. 1746 efter att ha varit ute och ridit cirka två månader under denna regniga sommar.

Stig Flyckt

Kommentarer

1) Ställsten. Användes i stället för tegel. Stenen tål höga temperaturer. Stället = varmaste platsen i masugnen.

2) Kvart 6. Avser restiden Borås-Hedared, således 1½ timme. Det gick undan.

3) Västgöta fjällar. Det bergiga landskapet mellan Borås och Alingsås.

Stigen, som Linné red kallas Klövjestigen. "Carl von Linné red denna stig 1746", står det vid början av en underbar promenadstig upp mot utsikten vid Ryssby klint. Stigen börjar bakom Haléns Postorder vid Getängsvägen.

"Linnémarschen" är en vandringssträcka mellan Borås och Alingsås, som genomförs sedan några år tillbaka som en motionsvandring i maj månad.

A-R Sandberg

En man i bygden deltog i Bondetåget 1914.
Resan till och från Stockholm blev livlig och framför allt blöt.
Något hamnade i byxorna.
Ett eller flera år senare besökte mannen en dödaboauktion. Han inropade obesett en del kläder. Däribland fanns också en del kalsonger. Auktionsförrättaren, som var känd för sin munvighet, skrek då:
- Nu, vaja, får la du nôt å buta me, nôr du sa te Stôckhôlm!

----------Auktionsförrättaren stämdes för ärekränkning och fick böta 65:- !

Den i bygden så kände Love Nilsson anlände sent en kväll med tåg från Stockholm till Fristads station.
Han skulle sedan fortsätta med häst till sin bostad i Tämta. Stinsen tyckte detta var onödigt så sent på dagen och erbjöd honom natthärbärge.
Som vanligt i Love Nilssons sällskap blev det långa och många nattsamtal och föga eller ingen sömn. Dessutom hade ju Love Nilsson en så genomträngande röst att omgivningen knappast kunde undgå att uppmärksamma samtalen.
På morgonen dagen efter stod stinsens hushållerska med packad väska färdig att ge sig av eftersom stinsen hade haft nattligt "Damsällskap" (sic!)

Prosten Olof Reinholdsons berättelse om Vedens härad 1814
Utskriven och kommenterad av Sven-Evert Gustafsson

År 1814 ingav prosten Olof Reinholdson i Borås till Älvsborgs läns hushållningssällskap en liten berättelse om lantbruksnäringens tillstånd i Vedens härad. Det är en intressant tidsbild från våra trakter för snart 200 år sedan. Visserligen förekom nyodling, särskilt i närheten av staden, men bristen på god jord, på gödsel och hyggliga redskap var stor. Stor var också bristen på kunnande och kapital. Därmed var levnadsvillkoren svåra, krig hade ju dessutom nyss rasat. Djur och sädesslag var de ursvenska gamla, ännu fanns ingen större tanke på djur- och växtförädling.

Älvsborgs läns hushållningssällskap hade grundats 1812 med säte i Vänersborg. Staden - liksom Borås några år tidigare - härjades av en förödande brand år 1834. Hushållningssällskapets hela arkiv blev då sot och aska. Lyckligtvis hade man låtit trycka sällskapets protokoll och handlingar varför vi idag har tillgång till de uppgifter som prosten ingav. Skriften är dock rar - minst sagt - sålunda finns den inte på Stadsbiblioteket i Borås, vilket annars är välförsett med vestrogothica.

Olof Reinholdson var värmlänning och född år 1749. Han var kyrkoherde och prost i Borås och Fristad från 1783 fram till sin död 1821 och verkade således här i hela 38 år. Han ligger begraven på Fristads kyrkogård. Några spår i Borås kommunala historia tycks R. ej ha satt, han nämnes i alla fall icke i det digra personregistret till Forssells Borås stads historia. Däremot förekommer han då och då i församlingslitteraturen. Säkerligen hade han god kännedom om häradet och om lantbruket där: dåtidens präster var ju lika mycket jordbrukare som själasörjare. Prosten talar själv om i berättelsen, att han ägde egendomen Osdal. Därtill kan fogas, att han genom giftermål kom i kontakt med en mängd gårdar samt givetvis i sitt prästyrke kom i kontakt med bönderna i och utom staden.

I Vedens härad ingick följande socknar, vilka alltså avses i den beskrivning som följer: Borgstena, Bredared, Fristad, Sandhult med Hedared, Torpa, sedermera ingående i Borås stad, Tämta och Vänga.

Här följer nu en bokstavstrogen avskrift ur Elfsborgs Läns Kongl. Landthushållnings-Sällskaps Protokoll och Handlingar, för Åren 1815 och 1816. Andra häftet. Wenersborg 1817. Tryckt hos Johan Qvist. 132 s. - Avskriften upptager sidorna 21-43.

Hushållningens tillstånd, brister och uphjelpande i Wedens härad 1814

Med egen och genom andra inhämtad kännedom af Landthushållningens allmänna tillstånd i denna Ort, får jag uplysningswis, till beswarande, synnerligast af de ämnen, hwilka från Kongl. Landtbruks Academien framställde blifwit, ödmjukast inlemna följande upgifter, i afseende på denna Lokal och Område.

Jordmånens beskaffenhet i Wedens Härad och den Ort, i hwilken jag wistas, alt under Kongl. Elfsborgs Län, består för det mästa af Sandmylla och Sandjord, dock allmänt stenbunden, hwilket hindrar den idoga Landtbrukaren, oftast i saknad af tillgångar, att kunna upbringa sin Hemmansdel till någon särdeles afkastning, utöfwer hwad han af den öpna jorden troligen kan hafwa att förwänta.

Härwid kan jag icke förbigå nämna, att ibland Borås Stads Jordägare, hwilka till mitt Pastorat höra, är en owanlig täflan i och för jordens odling. - Det är nästan otroligt, men en sanning, att mången af ren Patriotisk nit och böjelse angripit stenhårda Berget med sprängning, och den mäst sankaste mossa med dikning och sandkjörning, hwaraf de likwäl till slut gjordt bärande Tegar och Träden; fast det oftast, thy wärr, händt, att de därigenom tillsatt och öfwerskridit sin förmåga.

Framdeles skall jag insända prof på jordsorterne, hwilket årstiden nu förbjuder mig, sedan marken tillfrusit.

Enär den odlade jorden förswarligen skjötes, så kan utsädet af Råg, Blandråg och Hafre någorlunda hafwa framgång; men att så Hwete, Ärter, Böner och andre slike[1] starkare Sädesslag, är på intet sätt lönande.

Den Landtbrukare här i Orten, som winlägger sig om en wäl redd åker, kan, med hugnad af en inträffande tjenlig wäderlek, påräkna af Råg tredje, af Blandråg och Hafra fjerde, samt af Korn tredje utsädeskornet, hwaremot de flere Försökander med utsåning af Hwete, Ärter och Böner aldrig lyckats till mer än omkring andra Kornet, och hinner denna Säd här i Orten, i anseende till Climat och Jordart, sällan till någon werkelig mognad.

Det förnämsta, som här med fördel odlas, är Potatoes-sättningen. Det är icke owanligt, att en Tunna hembär 10 á 12 af denna jordfrukt, som allmänt är af bättre sort.

1) sådana

Hemmanens ringa afkastning i hö och halm, förordsakar, att på de fleste ställen ganska få kreatur, särdeles af Hästar och Nötboskap, kunna födas, och minst winterfödas. Följden häraf blifwer altså, att genom spillningens otillräckelighet för jordens alfwarsammare upodling, inskränkning måste ske; dock tillagas med all oförtrutenhet, artificielle Gjödnings ämnen, bestående i blandning med werkeliga Gjödslen från Stall, Fä- Får- och Swinhus, utaf Granris, samlingar af wedhuggnings stickor samt skrädning af sådane träd, hwilka till Byggningswirke sedermera skola anwändas, jemte gammal taktorf och annat dylikt, hwaraf en förmonlig hjelp, i brist af annan Gjödsel, är att påräkna. Detta Hushållningssätt kan jag med så mycket tillförliteligare säkerhet berömma, som jag för några år tillbaka köpte en till åker och äng ganska obetydelig, men deremot owanligt skogrik Egendom, Kronoskatte Rusthållet Osdal, nära wid Borås, dock i Vedens Härad belägit; och med med begagnande af förenämnde Hushållsregler, gjorde jag flere tillfredsställande Upodlingsförsök.

Såningstiderne, äfwensom Bergningstiderne bero på Wåhrens, Sommarens och Höstens olika wäderlek. Vanligen sås eljest i början och medlet af Maji månad och Midsbergningen inträffar merendels i slutet af Augusti; dock någon gång tidigare.

Med Bärgnings- och förwaringssättet af denna jordens alster, tillgår i allmänhet sålunda, att sedan Säden, med så kallad handskära, blifwit aftagen, bindes den i Nekar och sättes på så kallad Krapp,[2] eller hwarje Nek särskildt, hwarefter den sammanföres för att torkas i Rök, då den anses wara halfbärgad. En Rök beräknas till 32 Nekar, och Bärgningssättet är i så måtto olikt, att en del i Orten nyttjar Rior,[3] der god tillgång på Skog finnes; hwarefter samma wid tjenlig wäderlek i ladan införes, der altid tillräckeligt Inrymme finnes; ock får man här i orten sällan se så kallade Häsar,[4] eller otrucken Säd, under bar himmel och i fria luften öfwer wintern.

2) Kallas även krok- eller krattsättning och har i sen tid bevarats i Gäsene, Ås, Vedens, Redvägs och Flundre härader. Tre handsmål blev en nek eller kärve, blommet kröktes och handsmålen böjdes isär till tre ben. Varje nek sattes för sig och torkade på detta sätt särdeles snabbt. Se f.ö. O.W. Sundén, Allmogelifvet i en västgötasocken under 1800-talet (Solberga, Redväg), Sth 1903, s. 12 samt L. Linnarsson, By, bygd och gård. I. Lund 1948, s. 117.
- I Eerik Laid, Säden torkar, Lund 1952, s. 13 ff skildras i ord och bild krattsättning av havre på Ledsgården i Fristad.

3) störar för torkning av säd

4) (halm)stackar

Att här i Orten försöka Trädesjords brukning, blefwe utan ändamål, och snart sagt, en ogörlighet, i anseende till den starka Hemmansklyfning, som blifwit tillåten.

Wid en och annan af de större. eller så kallade Herregårdar, nyttjas denna högst gagneliga Hushålls principe; men i allmänhet brukas ombyte med Utsädet af Råg, Blandsäd och Hafra på sådant sätt, att där Råg blifwit sådd det ena året, utströs Korn det andra, samt Blandråg eller Hafra det tredje, och så widare; warandes i gemen[5] Ensäde öfligt.

Man har wisserligen försökt och försöker än hwarje år, att bringa skörden af Lin, Hampa och Humle till någon större Beräkning, men jorden är nog mager och otacksam, för att härutinnan kunna förhoppas någon önskad framgång. Ganska få af Allmogen hafwa att påräkna den belöning för sitt nedlagda arbete härå, att de husliga behofwer i thy fall blifwa upfyllde, utan är en hwar för det mesta nödsakad, att dessa nödwändighets wahror från andra orter inköpa. Det är intet utan, att man i senare tider fått liksom förädla Gjödnings ämnen med bränd aska för tillredningen af sådan jord, hwilket haft sin goda werkan; med det är likwist ett kostsamt hushålls rön.

Till Åkerbrukets wanliga bruk nyttjas Krok.[6] Den kjöres twänne gångor, om Wåhren och om Hösten, samt harfwas hwarje gång.

Skogarnes årliga aftagande förordsakar, att Swedjande snart förbjuder sig sjelf; men när så inträffar, brännes Swedjan wid Midsommarstiden, och besås sedan med Råg emellan nämnde och Larsmässotiden;[7] äfwen nyttjas till utsäde härå Rof-frö af somliga, hwaraf de merändels hafwa god avkastning, och är ett betydeligt understöd wid matlagning, samt en besparing af Potatoes, som utgör Allmogens förnämsta födnings ämne; äfwensom dessa Swedjeland tjena i öfrigt till bete för Kreaturen, hwilka däraf hafwa god trefnad.

Att all jorden häromkring årligen besås, har jag ofwanföre nämndt; men ett allmänt fel i denna Orts hushållning, är, att mer åker upptages och oafbrutit gagnas, än som motswarar äng och betesmark; därigenom blifwer Jordbrukaren utur stånd satt att framföda nödiga Kretur, därigenom minskas spillningen, och därigenom saknar åkren sitt tillräckeliga understöd af gjödning.

5) i allmänhet
6) årder, denna saknar som bekant vändskiva
7) Larsmässan inföll den 10 augusti, ofta ses uttrycket Larsmässoråg.

Den öppna jorden i dessa Byggder är allmänneligen så swag, att Landtmannen på många ställen ej mägtar hålla sig nödiga dragare och kreatur för Culturen. - Med ledsam känsla får man oftast se, huru wid Kjörslen af sin jord, Bonden hopparar hästen med koen, oxen med hästen, och så widare, blott af ordsak, att året utöfwer ej kan framfödas ett par oxar med tillräckeligt antal af annan Boskap. En oundwikelig nödwändighet är det för de flesta, att hålla sig ett Hästkreatur, i afseende, dels på Gästgifweri - Krono och fångeskjuts, samt dels för att kunna tjena något genom Kjörslor till Skatter och utgörande af öfrige Onera,[8] men härigenom lider otwisteligt åkerbruket i så måtto, att man med ett par Oxar eljest kunde uträtta mycket mer, än med en gammal häst, som sluteligen till intet är gagnelig, hwaremot slagtade Oxar och Koer betydeligen bidraga för nästa år till Hushållets stånd och framfödande.

All möjelig sparsamhet måste i denna swaga ort widtagas för Kreaturens framfödande. Wanliga utfordringssättet, särdeles i Ladugården, är med hö och halm samt hackelse. En noggran tillsyn wid Ladugården, är högst nödwändig, om i allmänhet afkastningen skall, i afseende på mjölk och kalfwar, löna företaget.

Af hwad förut anfördt blifwit, kan snart bedömas, det Stallutfordring är en omöjlighet. De i orten upfödde Boskapsslagen, ehuru mindre till utseendet, äro likwist de bästa. Climatet, Betet af Ljungheden, hwarwid de äro wande, äfwensom det brutna löfwet, hwilket utgör en betydelig Artikel, särdeles för Fårets framfödande öfwer wintern, lemnar en naturlig styrka, som bibehåller sig för Afkomlingen. - Erfarenheten har wisat, att då Hästar, Nötkreatur eller annan slik Boskap från främmande orter hitkommit, såsom till exempel från Norriget, Halland eller Skåne; så har, oagtadt all möjelig skötsel, den aldrig i första åren haft någon werkelig trefnad; men deremot då de blifwit wande wid orten, fodret och betet, hafwa de öfwerträffat den infödde Afweln.

Här ofwanföre har jag uppgifwit min kännedom i alla afseender på Gjödslens production; hwad jag endast kan tillägga, är, det mycket spillning förloras derigenom, att Kreaturen i brist af foder, så få tider på året kunna i Stall, Får, och Fähus hållas innestängde, emedan all möjelig omtanka och besparing fordras för deras bärgning, då en sträng winter eller koll wåhr inträffar.

Skogen har en lång tid warit i wärkeligt aftagande, dock wårdas den mer nu än förr, sedan samma, i egenskap af Sockneskog,[9] blifwit delad. Ek och Bokträd af

8) avgifter, skyldigheter

9) Vedens härads allmänningskog förklarades i dom 1693 tillhörig Kronan. Efter ungefär 100 år kom en ny dom där skogen förklarades tillhöra de socknar som ingick i häradet, se Gustaf Thulin, Torpen i Fristads socken, Borås 1971, 3. 186 f.

betydenhet äro nu mera sällsynte, och den lamhet, hwarmed Planteringen blifwer pådrifwen, gör, att dessa Trädsorter snart icke finnas. Allmänna Lagen i 13 Cap. 5. §. Byggn. Balk. såwäl som flere sedermera utkomne ganska nyttige Förfartningar, angående Skogarnes i Riket wård och skjötsel, bjuder ibland annat; dubbel återplantering af olofligen fällde bärande träd,[10] men jag wet ingen slik förbrytare, som härutinnan blifwit sin skyldighet tillhållen, och detta har mycket bidragit till den reelare Skogens förminskning.

Då för odjur de gröfre Skogarne egenteligen äro stamhåll, och sådane nu mera här icke finnas, så händer också sällan, att desse Kreatur trifwas i denna ort med någon waragtighet, och som de någon gång wisa sig, så utgöres genast Skallgång, då sådant af Krono- eller Jägeri-Betjeningen påfordras. Ej längesedan utgjorde hela Weden Härad Ludringspenningar[11] till den, som påtog sig answar för all skada dessa Odjur härstädes kunde förordsaka; men sådan öfwerenskommelse har sedermera upphört, och finner Allmogen för sig mera fördelagtigt, att en och annan gång sjelf hålla Skall, när så behöfwes.

Inga större Mossar eller Kjärr, som förtjena särdeles uppmärksamhet, finnas i denna bergiga mark, och aldraminst sådane, som möjeligen skulle kunna odlas, äfwen som Bränntorf till betydenhet hwarken är att tillgå, eller på något sätt begagnas, utan nyttjar en hwar Björk, Gran eller Furuträn, hwaraf de klokare hushållare likwäl först tillgripa windfällen, för att med det samma få sin skogstrakt upröjd.

Industrien[12] hos denna Allmoge är ganska berömlig och hwarförutan de fleste skulle icke allenast sakna sina nödwändigaste behof, utan snart blifwa helt och hållit utfattiga, hälst ganska få hafwa brödfödan af hemmanet längre tid än om kring Kyndelsmässo,[13] hwarföre de ock måste wara omtänkte på andre binäringar och förtjenster. - Här finnes ganska få Bönder och Drängar, särdeles i Bredareds Pastorat,[14] som icke kunna någon Slögd eller Handtwerk, antingen Smide, Snickring, Murning eller annat dylikt. Detta gemensamt med den förtjänst Allmogen kan hafwa genom Kjörslor och transporter för Borås Stads Resehandlander, med deras wahror, som sändes upp och ner i Orterna, bereder åtminstone så mycket penning inkomst, att Kronoskatter och andre Onera därmed för det mästa bestridas, hwilket alt sammanlagdt har gjordt den goda werkan, att Bonden i senare åren mycket öfwergifwit den dem eljest i Nåder förundte gårdfariga handeln.

10) ek, bok, apel och oxel

11) utgöra ludringspenningar = betala pengar till åtel

12) flit, idoghet

13) Kyndelsmäss inföll den 2 februari, vintern ansågs då halvliden.

14) Bredareds pastorat omfattade vid denna tid socknarna Bredared, Sandhult med Hedared, Tämta och Vänga. Sedan 1962 ingår Tämta och Vänga i Fristads pastorat.

Bränwins-Bränningen på Landsbygden behandlas sparsamt och förståndigt. Allmänneligen nyttjas dertill den slöga Säden,[15] jemte Potatoes, och afyttras det mästa af Bränwinet i Städerna för wahror eller Contante penningar; men deremot är det en owedersäglig förmon Landtmannen tillskyndas, då han får bränna, i anseende till den blifwande dranken. Utfodringen winner ett synbart understöd för Ladugården. Flere Nöt- och särdeles Swinkreatur kunna påläggas; gjödselhögarne tillwäxa i samma mohn, och den arbetande Bonden kan åstadkomma en sup för sig och sitt tjenstehjon till ett högst obetydeligt pris, mot hwad han i den förbudna tiden måst derföre ärlägga både på Landet, och synnerligast i Städerne.

Allmogen i denna Krets åtnöjes för det mästa med Blandsäds eller ock Hafrebröd. Sedan af den strida[16] Spannemålen utsädet blifwit afsatt, säljes det öfriga, och inköpes därföre af sämre slag, så mycket, som brister för det löpande året till Hushållets framfödande.[17] Man kan ej påräkna något särdeles understöd af Fisket på denna Ort. Nog finnas här några smärre Insjöar, hwarest fås Abbor, Gjädda, Laka, Mört, Sik och understundom Laxöre; men Fiskredskapen är för dyr, emot den winst, som kan förwäntas, att endast några få bland Allmogen begagna denna Industrie; och när de få en och annan mark deraf, så skickas den samma merendels in till Staden, derifrån de sedermera köpa Saltsjö fisk, hwarpå de sätta högre wärde.

Den betydeliga minskning i Sillfångsten,[18] som nu flere år inträffat, har upbragt Landtmannens Såfwelwaror till ett ganska öfwerdrifwit pris, och fruktar jag högeligen, att något särdeles afslag snar är tillförwäntandes härå.

Under åberopande, och i sammanhang med hwad jag, rörande Landt-Culturen här i Orten ofwan andragit, får jag tillägga, att Ängarne i gemen äro mycket magra och såsom öfweralt stenbundne, swårbärgade. På många ställen kunna fyra Karlar knappast slå till en Stack hö om dagen, och sjelfwa localen förbjuder all möjelighet till förbättring. Stenbrytning hjelper intet; ty den jordtorfwan, som

15) slö om säd = ej fullt utvecklad, ej grobar; motsats är strid säd

16) strid = som rinner häftigt, alltså fullmatade korn

17) Havren vann terräng under hela 1800-talet i samband med nyodlingar, men ända fram till 1870-talet rörde det sig om svenskhavre. Den gav ett bröd vitt nästan som vetebröd och lämpade sig därtill även till blandbröd med inblandning av vårråg, se Åke Campbell, Det svenska brödet. Sth 1950, s.205.

18) Senare hälften av 1700-talet var en av de stora sillfiskeperioderna. Den tog slut under de första åren av 1800-talet. Senaste sillfiskeperioden började 1874 och slutade vid sekelskiftet.

skall hafwa namn af äng, är wuxen på sjelfwa berget eller jordfasta stenar, så att hwarken Plog, hackning, gräfning eller andre företag i ringaste mohn äro lönande. Deremot nedlägges på de sidläntare ängar oförtruten arbetsamhet medels plöjning, dikning, sandkjörning och dylike godkände brukningssätt; dock hinna få till någon höjd härmed, och mötes den lärgirige, men mindre förmögne, Jordbrukaren dessutom af det hinder, att de bättre sorter Frö för en allmännare befordran af Gräs- och Foderwäxtens tilltagande, äro då dyra, att han icke förmår deraf göra något inköp, och oftast äro de icke till finnandes.[19]

Wanliga Åker-Redskapen är Plog och Harf, Plog nyttjas ej oftare, än då man will göra försök å wallmark till odling af åker, hwilket merendels misslyckas, i anseende till de mångfaldiga impedimenta,[20] som äro i wägen liggande utan måste man, om något framsteg will winnas, nyttja spada och järnhackor, äfwen wid Potatoes-sättningen, som för det mästa sker på sjelfwa gräswallen, med ganska liten gjödsel.

Harfwarne för jordbruket göras af träd, med trädpinnar,[21] emedan jorden icke är nog stark att kunna bära slik redskap med pinnar af järn, hälst utsädet wid tilläggningen af åkren då skulle nedgräfwas för djupt och upkomma så sent, att det wid wanlig tid ej hunne till werkelig mognad. I öfrigt äro inga förbättringar af synnerligt wärde på Åkerredskapen tillgjorde, utan nyttjas den efter gammal praxin.

Utom en och annan af de förmögnaste Hemmans ägare i detta område, består Landtmanna åbyggnaden af en Stuga med Framkammare, Kök och Förstuga under ett Tak, ganska lågbyggt; och i brist på Timmer och Bräder får man äfwen se så kallade jordstufwor, inredde på samma sätt. Ladugårdshusen äro icke eller af särdeles storlek, dock tillräckelige för behofwet; men Lerhus finnas ej. Saknad af tillgång på nödige Byggningsämnen, göra däruti hinder.

19) Vid det sammanträde där nu aktuell berättelse föredrogs beslöt sällskapet även anmoda Olof Reinholdson "att i sin Ort och för dess behov upköpa 1000 Skålpund Timoteifrö". a.a. s. 6.

20) ej odlingsbar mark; berg, sankmarker etc.

21) Harv med pinnar av trä var i sen tid mycket vanlig. Kan studeras på lantbruksmuseét på Folkhögskolan i Fristad.

1800-talets bostäder i Vedens härad får här illustreras av en bild på en ryggåsstuga i Tämta (Stavabacke). Taket är täckt med handkluven spån fasthållna med "klätter", d.v.s runda stockar eller slanor.
Framför stugan ses ägarna, Klara Olsson och hennes man.

Foto B.M. 2711

All transport till och ifrån Städerna åt denna ort måste ske med Hjul eller annan Åkdon, efter årstidens wäderlek eller inträffande wägelag. Någon gång om Sommaren kan det hända, att länkwed i den omkring Borås rinnande åen[22] kan inflottas, men det är så obetydeligt, att det näppeligen förtjenar nämnas; men däremot är denna Landsort belastad med en mängd Afwägar, Broar och dylika beswär, som utgör en stark tunga för de Skattdragande.

Såsom bergaktig ort betraktadt, är Climatet ganska sundt, dess Physiska läge högländt, samt i allmänhet tillgång på ganska godt och rensmakande watten; hwilket troligen werkar den länge erfarna följd, att sällan förspörjes Frossfebrar eller andra smittosamma sjukdomar, som ganska lätt hämmas, då sådant i tid tillkännagifwes.

Jag wet ej, hwilka windar, som böra anses för mäst rådande. Bergen, som omgifwa hela Lokalen, förordsaka windens ostadighet; särdeles wid stark blåst eller yrwäder; dock har jag förmärkt, att strecken mellan Nord och nordwäst, samt Syd och sydwäst oftast framtränga sig.

22) "Åen" kallas enligt J.F. Sundler år 1815 för Tolkaström, men "efter utloppet från Finnekomla eller Märsjö, belägen imellan Rångedahla och Hwarnums samt Tärby Socknar, äger namn af Wiska Å". a.a. s. 91

Sällan lägga sig Insjöar och åen förr än efter Juhl, och Islossningen, som altid bebådar Kjällossningen, uteblifwer tills i slutet af Mars eller början af April månad.
Högsta grad af wärma efter min hitkomst till orten för 31 år tillbaka, har warit 24 Gr, och den strängaste Köld jag under samma tid minnes, inträffade wintern emellan 1788 och 1789, då kölden steg till 33 gr, samt i Februarii förledit år, då Thermometern wisade 30 grader.

De fleste af arbetande Classens Lynne är glättighet och fredsamt. Hog för sysslor och göromål förekommer böjelsen för liderlighet [23], och jag har sällan funnit någon af mine Åhörare af drycker öfwerlastad, hwarken hemma på landet, eller då de inrest till Staden uti sina angelägenheter, utan hwaräst de träffas, wisas ett stilla och fredigt upförande.

Wid alla möjeliga tillfällen har Prästerskapet sökt odla deras moraliska bildning och Caracter; men ungdomens underwisning från de yngre åren tarfwar en strängare tillsyn. Här finnas inga Scholä-Inrättningar på Landet, af betydenhet, hwarigenom ändamålet kan winnas, dock wore möjeligt, att genom hwarjehanda andra utwägar, såsom Sammanskotter och dylikt kunna tillskynda det allmänna, åtminstone någon förbättring. Redan förledit år ingaf jag härom mitt infordrade betänkande, till wederbörlig ort.

För närwarande kan jag med werkelig öfwertygelse icke uppgifwa någon bland denna Allmoge, som utmärkt sig genom öfwerdrifwen upfinningsgåfwa, mechanisk fallenhet eller Slögders industrie, ty efter hwad jag förut haft äran inberätta, äro de i allmänhet därtill fallne; mitt förord skulle wid slikt förewetande, snarare wara skadeligt, än gagnande, dock skall jag söka upmuntra dem till fullföljd af sine Handlag härutinnan, och sedemera derom göra behörig anmälan, i den händelse skäl dertill förefinnes.

En lång tid fordras, innan Skogarne, efter hwad omnämndt är, kunna i någon werkelig mohn tilltaga, hwilket likwäl är till förmodande, emedan Bonden, sedan han fick sin avskilda del genom återwinning sig tillskiftad, wårdar den samma med lika omtanka, som sine öfrige Odahlägor.

Enskifte brukas ej widare, än att en och annan flytter sina Man- och Ladugårds byggnader ut från Byen och på sina ägor, då de äro alt för trångbodde, men i allmänhet låter det sig icke göra, ty de hafwa förliten jord, att deraf kunna göra en slik upoffring.

23) oordentlig, lättsinnig

På ett fjerdedels Mantal äro merendels ej flere arbetare, än bonden coh dess hustru, samt en Piga. Dräng mägta de sällan lega, föda och löna; dock hafwa de för det mästa sina barn, som kunna biträda dem.

Uti hälftenbruk will Bonden icke gerna ingå; men så äro derpå flere exempel, och tillsläpper Hemmansägaren halfwa utsädet, en dragare och hwarjehanda annat, som alt beror på öfwerenskommelse; hwaremot han till godo njuter lika andel i Grödan, så till Säd som Foder, hwilket senare på stället till hemmanets gagn anwändes, och beror, Åborättens uphörande gemenligen på Laga upsägelse och ej på någon bestämd tidslängd.

Hwad sluteligen Dagswerken och deras aflöning widkommer, så kan man swårligen få dem emot penninge afgift ensamt, utan betingas gerna mat och dricka, som utgör den förnämsta ärsättning; men aflönes någon med Contant, så är wanligen prises 1 R:d. R:gd om Sommaren, och något mindre Höst, Wår och Wintertiden, samt hälften mindre, då den arbetande får mat för dagen.

Hwad jag nu, fast ofullständigt, medhunnit till uplysning från denna ort meddela, skall jag framdeles, om hälsa och lifstid mig förunnes, wid periodiska och tillfälliga förändringar i Landtbrukets omwäxlande tillstånd utbedja mig få med berättelse inkomma, i afseende på wäderlekens olika förhållande, och hwad inflytande den haft på årswäxtens framsteg eller motsatsen deraf, Spannemåls prisen, med mera, inom de tider Kongl. Landtbruks Academien behagat föreskrifwa. Borås den 2. Februarii 1814.

Olof Reinholdson.

På 1840-talet skulle detta brännhus vara byggt. Det har stått på Asklanda i Fristad.
Var har huset stått och vilken funktion hade det? - Fristadsbygdens redaktion är tacksam för alla uppgifter om detta hus.

Foto B.M.

FRISTADS GLASMÄSTERI AB

Ove Andersson

FRISTAD

Tel 615 70 (ank. bostad)

Bilglasning Inramning Blyinfattning

och i övrigt fullständig glasmästeriservice

jubileumsbyxa

AB SKYDDSKLÄDER
FRISTAD

KLÄ AV DIG STRESSEN!

mjuka avstressande bomullskläder att byta om till när man kommer hem!

BORGSTENA

Borgstena Textile AB, Box 74, 513 02 BORGSTENA

FRISTADS

BLOMSTERAFFÄR

Årstidens vackra blommor

Alla slags binderiarbeten utföres

BLOMSTERFÖRMEDLING

Tel. 600 45

interflora

EKSTRANDS FOTO

Affär
Atelje

KRISTINAS ALLEHANDA

Presenter
Leksaker

~ INOMHUSTORGET ~
Fristad
Tel 691 70

tryckeriet

OFFSET-KOPIERING

BORÅS ELEKTROSTENCIL AB
SÖDRA KYRKOGATAN 25
502 33 BORÅS
033/13 13 00